

Lidia Grzybowska

Uniwersytet Jagielloński

lidia.grzybowska@uj.edu.pl

Kataloński teolog i kaznodzieja Marek Bonifili (zm. 1453) i jego kontakty z polskim środowiskiem intelektualnym

Rekonesans¹

Abstrakt:

Marek Bonifili (znany również jako Bonfil lub Bonfili) z Katalonii nie jest postacią szczególnie znaną. Zachowane źródła (zwłaszcza listy i kazania) przedstawiają go jako żarliwego kaznodzieję i niezwykle skutecznego retora. Był profesorem teologii, pełniącym posługę kapłańską w Gironie, Perpignan i Barcelonie. W latach 1440-1447 był ambasadorem soboru bazylejskiego w Polsce, a w latach 1452-1453 służył kardynałowi Antoniemu Cerdà i Lloscos. Jego kazania, głoszone w Perpignan, Rzymie, Bazylei, Lozannie i Krakowie znajdują się w kilku kodeksach (w Ołomuńcu, Oksfordzie, Brunszwiku, Augsburgu, Wrocławiu, Erlangen-Nuremberg i Budapeszcie) oraz w rękopisie, który wyszedł spod ręki samego Marka (kodeks z Barcelony). Artykuł składa się z czterech części. W pierwszej części omówiono te elementy biografii Marka Bonifilego, które zostały zrekonstruowane na podstawie źródeł drukowanych i rękopiśmiennych. Część druga dotyczy działalności Marka na soborze

---

¹ Artykuł powstał w ramach grantu ID.UJ (2022). Bardzo serdeczne podziękowania za konsultacje zechcą przyjąć prof. Flocel Sabaté (Universitat de Lleida) i dr Oriol Catalán Casanova (Universitat Pompeu Fabra, Barcelona), a także P.T. Recenzenci, których uwagi pozwoliły zweryfikować wiele informacji.

bazylejskim. Część trzecia zawiera analizę działalności Bonifilego jako przedstawiciela i ambasadora soboru bazylejskiego w Polsce w latach 1440-1447. W ostatniej części omówiono szczegóły pobytu Bonifilego w Krakowie w latach 1444-1450 oraz jego inicjatyw na rzecz Polaków w Rzymie w latach 1450-1453. W tej części szczególną uwagę poświęcono relacjom Marka z kilkoma wybitnymi przedstawicielami Uniwersytetu Krakowskiego i duchowieństwem. Dlatego też głównym celem artykułu jest rekonstrukcja biografii Bonifilego w oparciu o dokumenty bazylejskie i polskie oraz wskazanie jego wieloaspektowych powiązań z elitą intelektualną i wyższym duchowieństwem Polski późnośredniowiecznej, m.in. ze Stanisławem Sobniowskim, Janem Elgotem, Mikołajem Spicymirem, Janem z Dąbrówki, Janem Długoszem i Zbigniewem Oleśnickim.

Słowa kluczowe: Marek Bonifili, polsko-katalońskie relacje kulturowe, sobór bazylejski, kaznodziejstwo średniowieczne

Abstract:

Catalan Preacher and Theologian Marcus Bonifili (decd. 1453) and his Contacts with the Polish Intellectual Elite from the First Half of the 15th Century: Reconnaissance

Marcus Bonifili (also known as Bonfil or Bonfili) from Catalonia is not a particularly well-known figure. Preserved sources (especially letters and sermons) present him as a passionate preacher and an extremely effective rhetorician. He was a professor of theology and a priest in Girona, Perpignan, and Barcelona. In the years 1440-1447 he was the ambassador of the Council of Basel in Poland, and in the years 1452-1453 he was in the service of Cardinal Antoni Cerdà i Lloscos. The sermons are included in several copies (in Olomouc, Oxford, Brunswick, Augsburg, Wrocław, Erlangen-Nürnberg, and Budapest) and in the manuscript written by Marcus himself (the codex from Barcelona). The article consists of four parts. The first part discusses those elements of Marcus Bonifili's biography that were reconstructed based on printed and handwritten sources. The second part is related to Marcus's activities at the Council of Basel. The third part contains an analysis of Bonifili's actions as a representative and ambassador of the Council of Basel in Poland between 1440-1447. In the last part, details of Bonifili's stay in Krakow between 1444-1450 and his initiatives on behalf of Poles in Rome between 1450-1453 are discussed. In this section, particular attention is paid to Marcus's relationship with several prominent representatives of the Krakow University and clergy. Therefore, the main aim of the paper is to reconstruct Bonifili's biography, based on Basel and Polish documents, and to indicate his multi-faceted ties with the intellectual elite and higher clergy of late-medieval

Poland, including Stanisław Sobniowski, Jan Elgot, Mikołaj Spicymir, Jan of Dąbrówka, Jan Długosz, and Zbigniew Oleśnicki.

Keywords: Marcus Bonifili, Polish-Catalan cultural relations, Council of Basel, medieval preaching

Marek Bonifili z Katalonii to ciekawa, a jednocześnie stosunkowo mało znana postać z I połowy XV wieku. Wiemy o nim niewiele, co dziwi, zwłaszcza jeśli uwzględnimy fakt, że był bardzo aktywnym uczestnikiem bazylejskiego soboru. Jego spuścizna obejmuje głównie kazania (głosił je m.in. w Bazylei, Lozannie, Rzymie, Krakowie i Perpignan), zachowane w bibliotekach w Barcelonie, Oksfordzie, Ołomuńcu, Budapeszcie, Brunszwiku, Augsburgu, Erlangen-Nuremberg i we Wrocławiu. Źródłami do poznania jego życiorysu, a przede wszystkim roli, jaką odegrał w polskim środowisku polityczno-religijnym i intelektualnym, są również korespondencja oraz m.in. dokumenty papieskie i soborowe. Celem artykułu jest rekonstrukcja na podstawie tych źródeł biografii Bonifilego oraz określenie charakteru relacji katalońskiego duchownego z elitą intelektualną i wyższym duchowieństwem późnośredniowiecznej Polski, m.in. ze Stanisławem Sobniowskim, z Janem Elgotem, z Mikołajem Spicymirem, z Janem z Dąbrówki, z Janem Długoszem i ze Zbigniewem Oleśnickim.

Na gruncie polskim pewnych informacji o życiu i działalności Marka Bonifilego dostarczają prace poświęcone soborowi bazylejskiemu, zwłaszcza rozprawy Ludwika Grossego (Grosse, 1885) i ks. Jana Fijałka. Ten drugi w swoim monumentalnym studium o soborze zawarł szczegółową analizę działalności Bonifilego jako posła soboru (Fijałek, 1900-1902). Fijałek jest również autorem artykułu poświęconego problematyce nauki o Niepokalanym Poczęciu NMP w Krakowie w wiekach średnich, w którym wspomina o działalności kaznodziejskiej katalońskiego teologa (Fijałek, 1900: 474-479). O oddelegowaniu Bonifilego przez sobór do Czech wzmiankuje czeski historyk Rudolf Urbánek (Urbánek, 1915: 691-692). W katalońskich i hiszpańskich opracowaniach przekrojowych i szczegółowych możemy znaleźć wzmianki o Bonifilim jako o autorze kazań (Rubió i Balaguer,

1984; Vilallonga, 1993; Catalán Casanova, 2013). Drobną część rękopisów zawierających jego kazania została odnotowana przez Paula Oskara Kristellera (Kristeller, 1989: 434). O działalności Bonifilego w Rzymie na rzecz Polaków wspomina również Adam Zapała w książce poświęconej kontaktom Polaków i Litwinów ze Stolicą Apostolską w latach 1447-1455 (Zapała, 2021). Rozproszone, drobne informacje, zwłaszcza w kontekście schizmy bazylijskiej, możemy znaleźć również w pracach m.in. Krzysztofa Ożoga (Ożóg, 2012: 1185-1204), Tomasza Graffa (Graff, 2002, 2003, 2008) i Piotra Rabieja (Rabiej, 2000: 199-231).

Niniejszy artykuł składa się z czterech części. W pierwszej omówione zostały te elementy biografii Marka Bonifilego, które udało się zrekonstruować na podstawie źródeł drukowanych i rękopiśmiennych. Druga część związana jest z działalnością katalońskiego teologa na soborze bazylijskim. Trzecia część zawiera analizę działań Bonifilego jako posła i ambasadora soboru bazylijskiego w Polsce w latach 1440-1447. W części ostatniej pokrótce omówione zostały szczegóły pobytu Bonifilego w Krakowie w latach 1444-1450 oraz jego inicjatywy na rzecz Polaków w Rzymie w latach 1450-1453. Tutaj szczególna uwaga została poświęcona jego relacji z kilkoma prominentnymi przedstawicielami krakowskiego uniwersytetu i duchowieństwa.

Marek Bonifili – wstępne ustalenia biograficzne

W 1446 roku Marek Bonifili² z Katalonii wpisał się na Uniwersytet Krakowski:

---

² W literaturze polskiej jest określany jako Marek Bonfil, Bonifili lub Bonilifi (Bonifily), w źródłach łacińskich – Marcus lub Marchus Bonfilii, Bonifili, Bonifilii lub Bonifili, w katalogach niekiedy spotykamy wersję Bonfilius. W literaturze katalońsko- i hiszpańskojęzycznej nazwisko funkcjonuje w postaci Bonfill (ewentualnie Bofill) i należy do popularniejszych, blisko związanych z historią Girony i Barcelony. Dla przykładu nosiły je tak ważne postaci jak m.in. Miró III Bonfill, biskup Girony w latach 970-984, Ponç Bonfill Marc (ok. 990-ok. 1046), prawnik i wychowawca syna hrabiego Ramona Borrella, Pere Bonfill, architekt z XV wieku, a także Domingo Bonfill, prawnik z I połowy XV wieku,

Magister Marcus Bonifilii precentor Barsolensis sacre theologie professor, de Cathalonia domini regis Aragonum de villa Castillionis dioc. Gerundensis (Gąsiorowski [et al.], 2004: 210).

Z wpisu wynika kilka informacji o samym Bonifilim. Przede wszystkim poznajemy miejsce jego pochodzenia, tj. Castelló d'Empúries w Katalonii w Królestwie Aragonii, w diecezji girońskiej. Castelló d'Empúries to ważne miejsce na mapie średniowiecznej Katalonii, z burzliwą historią, a powszechnie używane słowo „villa” z wpisu uniwersyteckiego wskazuje na rzymskie korzenie miejscowości (w tym miejscu znajdować się miało rzymskie gospodarstwo lub posiadłość) (Puig i Griessenberger, 1996: 47-78). Ponadto z tego źródła dowiadujemy się, że Marek Bonifili był kantorem w Barcelonie oraz profesorem teologii.

Na obecnym etapie badań niemożliwe jest ustalenie choćby orientacyjnego roku jego urodzin. Z dużą dozą prawdopodobieństwa możemy założyć, że był profesorem Uniwersytetu w Lleidzie³. W pierwszych latach trwania soboru bazylejskiego przebywał w Perpignan⁴, znamy też kolejne etapy jego podróży i pobytów – w Bazylei (1438-1440, 1441, 1442), Lozannie (1443, na dworze antypapieża Feliksa V⁵), Wiedniu (1444), Ołomuńcu (1444), Wiener Neustadt (1450)

---

być może spokrewniony z Markiem Bonifilim (Nicolau d'Olwer, 1888: 80-81; Font i Rius, 1982: 377-395; Enciclopèdia.cat; Torres Amat, 1836: 118; de Brocà, 1909-1910: 491).

³ Tak twierdzą m.in. J. Fijałek (Fijałek, 1900-1902: 176-182); K. Ożóg (Ożóg, 2000: 130). Wydział teologiczny na Uniwersytecie w Lleidzie utworzono na mocy bulli papieskiej z 19 października 1426 roku, więc jeśli Marek Bonifili związany był z tą wszechnicą, otrzymał profesurę po 1426 roku (Bertrán de Heredia, 1986: 72-73).

⁴ Co najmniej od 1428 roku pełnił posługę kapłańską w Perpignan, a w tamtejszym w kościele karmelitów, w latach 1433-1435, wygłaszał kazania, zob. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, MS 478, f. 65r- 69v. Zob. https://bibliografacatalana.bnc.cat/discovery/fulldisplay?docid=alma991008025359706717&context=L&vid=34CSUC_BC:BIB_CAT, 2.05.2023.

⁵ O pobycie świadczy kazanie z 19 kwietnia 1443 roku, które Bonifili wygłosił w Lozannie przed papieżem Feliksem V, kardynałami i wieloma innymi

i Rzymie (1450-1453). Trzykrotnie przebywał w Krakowie (1440-1441, 1442, 1444-1450), a także bywał w innych polskich miastach, m.in. w Poznaniu i Gnieźnie (1440), Łęczycy (1441) oraz Radłowie (1448). W czasie trwania soboru był prokuratorem biskupa Terralby na Sardynii, która wówczas podlegała pod rządy władców Korony Aragonii⁶, oraz zarządcą (*rector*) kościoła parafialnego pw. św. Wawrzyńca w Walencji (CB VI: 455n.). Pełnił funkcję kolatora (współ ze Stefanem de Novaria, Grzegorzem de Bellosuco i Janem, prepozytem kościoła św. Andrzeja z Kolonii) uposażeń z ramienia zespołu zajmującego się reformowaniem Kościoła (CB VII: 446). W latach 1440-1447 był posłem oraz ambasadorem soboru bazylejskiego w Polsce (CB VII: 250, 354, 384, 391), tu też otrzymał kilka funkcji i beneficjów – był m.in. altarystą św. Małgorzaty w katedrze wawelskiej (1448-1453) (*Akta grodzkie i ziemskie...*, 1873: 159; Koczerska, 2004: 391; BP VI: 744⁷), kanonikiem w Krakowie (1447-1451) (BP VI: 556; ACA IV: 517), kanonikiem we Wrocławiu (1449-1453) (BP VI: 31; ACA IV: 521), posiadał beneficja i prebendy m.in. w Opatowie (dzienkanię w kościele św. Marcina) (BP VI: 559; BP VI: 736; RG VI: 2511; RG VI: 4087), w Krakowie (kustodię) (BP VI: 733) i we Wrocławiu (ACA IV: 521). W maju 1448 roku był świadkiem na dokumencie Zbigniewa Oleśnickiego (Koczerska, 2004: 391), 2 kwietnia 1449 roku zaś – na dokumencie oficjała krakowskiego Rafała ze Skawiny

---

duchownymi (Barcelona, Biblioteca de Catalunya, MS 478, f. 130r-135r).

⁶ Źródła mówią o arcybiskupstwie (*procurator archiepiscopi Terralbensis*), (*Concilium Basiliense*, 590) (dalej przywoływane w tekście jako CB, numer tomu i strony).

⁷ Sułkowska-Kuraś, I., Kuraś, S. (red.) (1995-1998), *Bullarium Poloniae: litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, t. 5, 1431-1449, t. 6, 1447-1464, *cooperantibus* Kowalczyk, M., Wajs, A., Wajs, H., Polska Akademia Nauk, Instytut Historii, Romae: Fundacja Jana Pawła II, Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej; Lublini: Katolicki Uniwersytet Lubelski (dalej jako: BP z oznaczeniem numeru tomu i numerem dokumentu). Por. Kowalski, D.M. (ed.) (2002), *Acta Camerae Apostolicae*, vol. 4, *Monumenta Poloniae Vaticana*, Cracoviae, nr dokumentu 518 (dalej jako: ACA, numer tomu i dokumentu); Abert, J.F., Deeters, W. (eds.) (1985), *Repertorium Germanicum*, bd. 6, Nicolaus V (1447-1455), nr 4087 (dalej jako: RG, numer tomu i numer rekordu).

(Kuraś, 1973: 57). 14 czerwca 1447 roku Mikołaj V rozpatrywał kwestie związane z uposażeniem Bonifilego i rezerwacjami beneficjów, którymi rozporządzali biskup wrocławski Konrad⁸ i kapituła wrocławska (BP VI: 31). Jednocześnie Marek Bonifili jeszcze w kwietniu 1447 roku został wysłany przez sobór, aby przekonać nowo wybranego polskiego króla do sprawy bazylejskiej (BP V: 1604, 1608, 1609), co też zrobił wraz ze Stanisławem Sobniowskim w lipcu 1447 roku. W piśmie z 29 kwietnia 1447 roku, zawierającym prośbę soboru do Kazimierza Jagiellończyka, nazywany jest też klerykami Kamery Apostolskiej (Szujski, 1876: 18; Lewicki, 1894: 9) z ramienia soboru. Adam Zapała zwrócił uwagę, że prośby wydane pod datą 14 czerwca 1447 roku załatwiano później (Zapała, 2021: 101-102), a być może były nawet antydatowane.

Od 1450 roku Marek Bonifili przebywał w Rzymie, gdzie papież Mikołaj V przyjął go na swój dwór. Tu m.in. głosił kazania⁹. Pobyt katalońskiego teologa w Rzymie wymaga głębszych studiów źródłowych. W latach 1452-1453 znajdował się w służbie kardynała Antoniego Cerdà i Lloscos¹⁰, który na konsystorzu w 1448 roku otrzymał

---

⁸ Od września 1447 roku biskupem wrocławskim był Piotr Nowak, zwolennik koncyliarizmu, który objął biskupstwo po Konradzie, przeciwniku soboru. Zob. Graff, 2008: 294.

⁹ Kodeks Biblioteca de Catalunya, MS 478 (Barcelona), który zawiera teksty pisane ręką Marka Bonifilego, mieści m.in. dwa jego kazania wygłoszone w Rzymie – pierwsze (f. 86r-91r) zostało wygłoszone w czwartą niedzielę Wielkiego Postu w 1450 roku w Rzymie przed obliczem papieża Mikołaja V, drugie wygłoszone w Rzymie, w kaplicy, przed kardynałami i innymi kapłanami 4 i 23 lutego 1452 roku na środę popielcową w roku przestępnym (f. 106r-109v).

¹⁰ Antonio Cerdà i Lloscos (ok. 1390-1459) pochodził z jednej z najznamienitszych rodzin Królestwa Majoroki. Najpierw pobierał nauki w Palmie, a w 1405 roku zapisał się na Uniwersytet w Lleidzie, gdzie uzyskał stopień doktora teologii. Wykładał na Uniwersytecie w Lleidzie teologię moralną do 1429 roku. Należał do zakonu trynitarzy i z jego ramienia wizytował Anglię i Szkocję, a następnie został wizytatorem Aragonii, Kastylii i Włoch. W Rzymie zwrócił na siebie uwagę Eugeniusza IV, którego został doradcą – następnie zaś Mikołaja V i Kaliksta III. Mikołaj V uczynił go ambasadorem papieskim na dworze Alfonsa V. Niewykluczone, że to dla synów władcy Cerdà napisał dzieło *De educatione*

Mikołaja V kapelusza kardynalski i tytularny kościół św. Chryzogona. Należał do bliskich współpracowników kardynała – posiadał tytuł jego domownika (*familiaris domini cardinalis*)¹¹. Co znamienne, Cerdà nie uczestniczył w soborze bazylejskim i w sprawach koncyliaryzmu zachowywał daleko idącą powściągliwość.

Bonifili zabiegał o beneficja i prebendy nie tylko w Polsce, lecz także w rodzinnych stronach. Od 1451 roku był zarządcą kościoła parafialnego w Albalate de Cinca w diecezji w Lleidzie¹². 7 sierpnia 1452 roku poprosił o przyznanie beneficjum w kaplicy Wszystkich Świętych w Lleidzie, jednak zostało ono obsadzone na zasadzie wymiany (Bereguer Ferrer zamienił beneficjum z Pasqualem Miguelem), dlatego nie mogło zostać przyznane Bonifilemu (Roig, 218: 229).

Marek Bonifili zmarł w Rzymie wczesną jesienią 1453 roku. Dokładna data nie jest znana, ale już 19 i 23 października rozstrzygane były supliki z prośbami o przejęcie praw do prebend i beneficjów, które wakowały po jego śmierci (BP VI: 733; BP VI: 736; BP VI: 737; BP VI: 744; BP VI: 746; RG VI: 3093; RG VI: 3812; RG VI: 4741; Zapała, 2021: 69).

---

principum. Posiadał liczne i dochodowe beneficja w Katalonii, we Włoszech i we Francji. Utrzymywał kontakty z Eneaszem Sylwiuszem Piccolominim (który zadedykował mu dzieło *De statu Europae*) i innymi humanistami, posiadał pokaźną bibliotekę, a jego kopistą był Johann Kessler (który pracował również dla Bessariona i Juana de Carvajal). Po śmierci Kaliksta III przejawiał ambicje papieskie, ale ostatecznie na konklawe zagłosował za Piccolominim. Listy z nim wymieniał Zbigniew Oleśnicki (por. Kraków, Biblioteka Jagiellońska, 42, f. 161v; Włodek, Zathay, Zwiercan, 1980: 73; Lewicki, 1894: 600). Por. Müntz, Fabre, 1887: 129; Ruis Serra, 1927: 240-241; Baldi, 2003: 619-683.

¹¹ Jak zwraca uwagę Maria Koczerska, familie kardynalskie działały na zbliżonej zasadzie co familia papieska i uprzywilejowały jej członków w staraniach o beneficja. Por. Koczerska, 2004: 42.

¹² Actas capitulares, 0050: f. 96v; zob. Roig, 2018: 231. O soborze na podstawie: Black, 1979; Wunsch, 1998; Helmrath, 1987; Decaluwé, 2010; Decaluwé [et al.], 2017.

Marek Bonifili i sobór bazylejski¹³

Bonifili był jednym z wielu posłów pochodzących z Półwyspu Iberyjskiego obecnych na soborze bazylejskim¹⁴. Był posłem króla Alfonsa V z Korony Aragonii, ale kiedy ten porzucił sobór i zyskał ze strony Eugeniusza IV uznanie jako władca Neapolu, Bonifili został na służbie soboru.

W protokołach i dokumentach soborowych z lat 1431-1438 ani razu nie występuje nazwisko Bonifilego (CB V). Wiemy jednak, że w 1438 roku wygłosił w Bazylei dwa kazania – na święto Trójcy Świętej (27 maja) (Erlangen-Nuremberg, Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg, MS 534, f. 136v-139v; Fischer, 1936: 148-150) i na dzień św. Jakuba (25 lipca)¹⁵. W kolejnym roku, w pierwszą niedzielę Wielkiego Postu również wygłosił kazanie (Barcelona, Biblioteca de Catalunya, MS 478, f. 94r), natomiast jego obecność w protokołach pojawia się po raz pierwszy 22 maja 1439 roku w sprawach związanych z uposażeniami. Odnotowano jego obecność podczas obrad w czerwcu 1439 roku (CB VI: 510, 519), ale nie bierze udziału w posiedzeniu z 25 czerwca 1439 roku, kiedy został zdjęty z urzędu Eugeniusz IV (CB VI: 523-524). W następnym półroczu intensywnie angażuje się w prace soborowe, uczestniczy w sesji z 17 września 1439 roku, kiedy zostaje ogłoszony dogmat o Niepokalanym Poczęciu (CB VI: 589).

---

¹³ O soborze na podstawie: Black, 1979; Wunsch, 1998; Helmrath, 1987; Decaluwé, 2010; Decaluwé [et al.], 2017.

¹⁴ Na soborze bazylejskim bardzo aktywni byli posłowie pochodzący z Półwyspu Iberyjskiego. Feliks V, który w czasie swojego pseudopontyfikatu powołał 25 kardynałów, ofiarował kapelusze kardynalski pochodzącym z Półwyspu Apenińskiego Alfonsowi Carrilli de Acuña (12 kwietnia 1440 roku), Otónowi de Moncada i de Luna, Jerzemu z Ornos oraz Janowi z Segowii (2 października 1440 roku), a także Ludwikowi Gonçalves de Amaral (6 kwietnia 1444 roku). Zob. Eubel, 1914.

¹⁵ Znamy dwie kopie tego kazania: Oksford, Bodleian Library, MS. Laud Misc 96, f. 5v-10v i Brunzwik, Stadtbibliothek Braunschweig, MS 80, f.108v-115v. Zob. von Nentwig, 1893: 63-65; Mairhofer, 2014: 326-346.

30 października, na sześć dni przed wyborem antypapieża¹⁶, wygłasza na soborze kazanie, które jest skierowane przeciwko Eugeniuszowi IV i w którym, na wzór dzieła *De consideratione* Bernarda z Clairvaux, przedstawia ideał pobożnego papieża¹⁷.

W 1440 roku zaangażowanie Marka Bonifilego w prace soboru nie maleje – pracuje jako członek komisji do spraw reformy Kościoła. A 21 września 1440 roku, kiedy zapada decyzja, że trzeba wysłać do Polski poselstwo, Bonifili zostaje oddelegowany jako poseł do Polski i Czech (CB VII: 250)¹⁸. Udaje się w podróż i z tego względu jego nazwisko pojawia się ponownie w protokołach dopiero w czerwcu 1441 roku (w dniach 23-26 czerwca zdawał relację z pobytu w Polsce) (BP V: 1580) i jego obecność w Bazylei jest udokumentowana aż do listopada 1441 roku. Z protokołów soborowych wynika, że sprawował funkcję w Komerze Apostolskiej, gdyż 20 września 1441 roku składał suplikę *pro parte* w jej imieniu (CB VII: 427). 17 listopada 1441 roku zostaje oficjalnie mianowany ambasadorem soboru w Polsce (CB VII: 459) i ponownie tam wysłany (wraz z Jakubem Chiavesem). Następnie obecność Marka Bonifilego na soborze odnotowują protokoły

---

¹⁶ 5 listopada 1439 roku antypapieżem zostaje wybrany przez sobór Feliks V (Amadeusz VIII Sabaudzki).

¹⁷ Dwie znane kopie: Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka, Akc. 1948/788, f. 128r-133r i Augsburg, Diözesan- und Pastoralbibliothek, MS 41, f. 111r-125r. O wygłoszeniu tego kazania zob. CB VI: 683 oraz Aeneas Sylvius Piccolomini 1992: 224. Zob. także Gemoll, 1900: 10; Braun, 1796: 60-62; Kraft, 1934: 87.

¹⁸ Ostatecznie rzecznikiem sprawy soboru w Czechach był Hieronim Vogelsang, prepozyt katedry w Ołomuńcu, który wraz z Bonifilim przebywał w Polsce i w Czechach w sprawach soborowych. Zob. CB VII 441; de Segovia, 1857: 957; Schwarz, 2013: 401-402; Hain, 1948: 179; Urbánek, 1915: 691-697. Zwraca uwagę konflikt między Vogelsangiem a Bonifilim, o którego dramatycznym przebiegu z dnia 16 września 1444 roku informują źródła. W prezbiterium katedry ołomunieckiej Vogelsang zaatakował Bonifilego obelżywymi słowami, w związku z czym został zamknięty w zakrystii, a następnie, mimo okazanej skruchy, z rozkazu biskupa uwięziony. Niewątpliwie incydent ten miał związek z napięciami, które były obecne wśród ołomunieckiego duchowieństwa na tle rozporządzeń soborowych i papieskich. (Olomouc, Metropolitní kapitula sv. Václava v Olomouci, Sbirka listin č. 433/507, 1444, září 16). Zob. Žila, 2010: 164.

z czerwca i lipca 1443 roku (CB VIII: 466, 471, 473, 478, 483, 492), choć wiemy, że jeszcze na początku 1442 roku przybył do Bazylei wraz z polską delegacją, przywożącą noty obediencyjne od Oleśnickiego dla Feliksa V.

Marek Bonifili jako poseł i ambasador soboru w Polsce

Poselstwo bazylejskie, w którego składzie znajdowali się Marek Bonifili, Stanisław Sobniowski, Dzierśław z Borzymowa i rycerz Wilhelm de Balmy, dotarło do Gniezna 12 listopada 1440 roku. Posłowie przybyli z bullą soboru nadającą liczne łaski i przywileje prymasowi i kościołowi gnieźnieńskiemu, a także przekonywali prymasa Wincentego Kota do sprawy koncyliarystycznej. Ten po konsultacjach i naradach opowiedział się po stronie soboru, a nawet, za pośrednictwem Marka Bonifilego, prosił Feliksa V o możliwość mianowania 20 współpracowników na godności kościelne (BP V: 1319; Lewicki, 1894: 570). Następnie posłowie udali się do Krakowa, gdzie zostali przyjęci nader entuzjastycznie. Posłów witał mowami Jan z Ludziska (Kraków, Biblioteka Jagiellońska, 126, f. 64r-65r¹⁹; f. 66r-68v)²⁰, który w pierwszej mowie, posługując się typową topiką laudacyjną, podkreślał *humanitas* legatów²¹.

Nie wszyscy w Polsce przyjęli posłów z entuzjazmem²². Koncyliaryzmowi sprzyjało niemal całe środowisko uniwersyteckie i tylko część, choć znaczna, przedstawicieli wyższego duchowieństwa. Między innymi biskup poznański Andrzej z Bnina jeszcze w październiku 1440 roku stanowczo odmówił opowiedzenia się po stronie bazylejczyków, twierdząc, że poprze sprawę soboru, jeśli pozwoli mu na to

---

¹⁹ Edycja: Bojarski, 1971: 79-88.

²⁰ Edycja: Bojarski, 1971: 89-102.

²¹ O źródłach i inspiracjach Jana z Ludziska zob. Horeczy, 2021.

²² Papieża obediencji bazylejskiej uznało niewiele państw i władców europejskich. Jak podaje Tomasz Graff, były to Sabaudia, Szwajcaria oraz Albrecht Bawarski, Zygmunt Tyrolski, franciszkanie i kartuzi niemieccy, Bazylea, Straszburg, Kamień Pomorski, doktorzy uniwersytetu paryskiego, kolońskiego, erfurckiego, wiedeńskiego i krakowskiego (Graff, 2003: 63-64).

jego własna uczciwość (Ulanowski, 1902: 519; Graff, 2003: 92-95). Innym przedstawicielem episkopatu przeciwnym soborowi był biskup wrocławski, książę Konrad IV Starszy Oleśnicki. Pozostawał w konflikcie z własną kapitułą, która sprzyjała schizmatykom (Graff, 2003: 112-113). Biskup, mimo nalegań i próśb aragońskiego posła zawartych w liście z 5 marca 1441 roku, nie wpuścił delegacji soboru do diecezji. Bonifili w liście prosił biskupa wrocławskiego, żeby zaprzeczył pogłoskom, iż biskup nie sprzyja soborowi, na co uzyskał zdecydowaną odpowiedź odmowną. Niezrażony Bonifili przy pomocy Jana Elgota chciał wpłynąć na postawę biskupa za pośrednictwem biskupiego brata, Konrada Białego, który miał go odwiedzić od posłuszeństwa Eugeniuszowi IV (Altmann, 1890: 83-84; Lewicki, 1891: 422-424; Dola, 1977: 177-178; Graff, 2003: 113).

Z Krakowa Bonifili wysyłał antypapieżowi listy o poparciu krakowskiej wszechnicy dla spraw papiesko-soborowych. Feliks V w oficjalnym piśmie do uniwersytetu w Krakowie datowanym na 8 listopada 1441 roku podkreślał, że Bonifili chwalił krakowską *Alma Mater* (*Codex diplomaticus Universitatis*, 1873: 8). Bonifili zawiózł do Bazylei traktat koncyliarystyczny *Determinatio Basiliensis*, sporządzony przez Tomasza Strzępińskiego, będący oficjalnym stanowiskiem Uniwersytetu Krakowskiego (Anzulewicz, 1987: 43-82). Traktat, odczytany uprzednio przez pisarza kancelarii (*scriptor cancellarie*) soboru Tomasza Chesnelotiego (Cesnalottiego), był przedmiotem dyskusji na soborze 14 lipca 1441 roku. Podczas obrad Marek Bonifili wyjaśnił, że przekazany mu przez sześciu krakowskich mistrzów uniwersyteckich traktat jest stanowiskiem całego Uniwersytetu Krakowskiego, nie zaś tylko części kadry profesorskiej (CB VII: 391).

Marek Bonifili wraz z innymi posłami soboru ofiarowali w imieniu Feliksa V kapelusze kardynalskie prymasowi Wincentemu Kotowi i biskupowi Zbigniewowi Oleśnickiemu, co miało stanowić zachętę do opowiedzenia się po stronie soboru. Oleśnicki wprawdzie wcześniej otrzymał kapelusz kardynalski od Eugeniusza IV, niemniej jednak wykazywał duże sympatie koncyliarystyczne. Ostatecznie, jak twierdzi Tomasz Graff, obaj dostojnicy przyjęli kapelusze na przełomie 1441 i 1442 roku z rąk Feliksa V za pośrednictwem Marka Bonifilego, który

otrzymał od soboru nakaz wręczenia insygniów w sposób szczególnie uroczysty (BP V: 1587; Graff, 2003: 76).

Mimo to w maju 1441 roku na synodzie w Łęczycy, na którym obecny był również Marek Bonifili, polskie duchowieństwo, wzorem niemieckiego, przyjęło neutralność. Soboru i antypapieża nie uznał król Władysław III, zwany później Warneńczykiem, sobór zaś nie popierał roszczeń polskiego króla do tronu Węgier. Uznanie praw Władysława III do objęcia władzy na Węgrzech było sprawą kluczową i jednocześnie delikatną, dlatego posłowie soboru wysłani do Polski przedstawili ją po powrocie do Bazylei jako newralgiczną dla polskiej racji stanu²³. Wskazuje na to w sposób pośredni instrukcja, którą Marek Bonifili otrzymał od soboru w 1441 roku, gdyż wynika z niej, że, wróciwszy do Bazylei w 1441 roku, kataloński poseł starał się o uznanie przez sobór Władysława za króla Węgier. We wspomnianej instrukcji ponadto czytamy, że Bonifili miał w Polsce rozstrzygnąć kwestę świętopietrza dla Bazylei, uzyskać pieniądze dla Feliksa V, prostować kłamliwe plotki na temat soboru i obmyślić sposoby, jak nakłonić króla i innych do złożenia oficjalnej obediencji (Grosse, 1885: 93-94, 179-184; BP V: 1587). Władysław III był przeciwnikiem soboru²⁴, mimo że Eugeniusz IV przez dłuższy czas nie uznawał jego roszczeń do tronu Węgier. Zrodziło to konflikt między wszechnicą a królem, którzy nawzajem, choć w różny sposób, próbowali na siebie wpłynąć – król groził, a uniwersytet apelował i napominał (*Codex diplomaticus Universitatis* nr 120; Ożóg, 2012: 1191). Osobną kwestią były sprawy finansowe – posłowie soboru domagali się od polskiego

---

²³ Relacja Bonifilego z poselstwa w Polsce została opisana w liście posła aragońskiego z Bazylei do Uniwersytetu w Paryżu; zob. Szujski, 1876: 123-126.

²⁴ Jak zwraca uwagę Tomasz Graff, król Władysław nie od samego początku schizmy bazylejskiej był jej przeciwny, i jeszcze w marcu 1441 czynił pewne ustalenia z Markiem Bonifilim (zob. BP V: 1575), ale kardynał Cesarini wpłynął na zmianę jego stanowiska, skłaniając jednocześnie polskiego władcę do zaangażowania się w krucjatę antyturecką. Ponadto elity węgierskie jednoznacznie opowiadały się za Eugeniuszem IV, co nie pozostawiało wyboru królowi Władysławowi (Graff, 2008: 240-241).

kościół finansowania, na co nie zgadzał się biskup krakowski (Graff, 2003: 70)²⁵.

W następnych latach Marek Bonifili działał aktywnie na rzecz soboru bazylejskiego i sprawy koncyliaryzmu. 5 kwietnia 1443 roku sobór bazylejski wyznaczył jako swojego legata *de latere* do Polski, Węgier i Wiednia księcia Aleksandra Mazowieckiego (Lewicki, 1891: 435-436), biskupa Trydentu i kardynała obediencji bazylejskiej (Lewicki, 1891: 437-438). W jego otoczeniu przebywał Bonifili. W maju i czerwcu 1444 roku był obecny w Wiedniu przy łożu śmierci trydenckiego biskupa, a po jego zgonie uwikłał się w konflikt z Wawrzyńcem z Rotelli²⁶ oraz Eneaszem Sylwiuszem Piccolominim, który wstawił się za Wawrzyńcem jako swoim rodakiem i przyjacielem. Przyczyny konfliktu były złożone, a znamy je jedynie z listów Piccolominiego. Z jednej strony, jeśli wierzyć przyszłemu papieżowi, chodziło o pieniądze, które, jak utrzymywał Bonifili, Wawrzyniec powinien zwrócić Polakom. Z drugiej strony zaś o sukcesję, gdyż po śmierci biskupa trydenckiego funkcję legata *de latere* do Polski przejął Bonifili, co zostało skrytykowane przez Piccolominiego jako niezgodne z prawem kanonicznym (Wolkan, 1909: 334-337).

Od końca 1444 roku Marek Bonifili przebywał w Krakowie, działając z ramienia soboru. W 1445 roku otrzymał od pseudokardynała Bernarda de La Planche polecenie pomyślnego rozstrzygnięcia petycji rajców, ławników i mieszczan krakowskich dotyczącej kleryka Stanisława, który został skazany na śmierć (Graff, 2012: 229). Bonifili jako reprezentant soboru zaangażowany był też w sprawę Stanisława Langego, krakowskiego mieszczanina, co poświadcza dokument wystawiony dla tegoż Stanisława – okoliczności sprawy, w którą

---

²⁵ Por. Szujski, 1876: 352-352. Jak wykazał Marek Daniel Kowalski, przez prawie dziewięć lat na rzecz papieża obediencji rzymskiej nie wpłynęły żadne sumy od kolektorów. Ostatni raz kolektor Mikołaj Spycymir wpłacił Kamerze Apostolskiej 600 florenów w 1439 roku (7 maja), a następna wpłata miała miejsce dopiero w 1448 roku (1 maja). Zob. Kowalski, 2010: 41. Spycymir przekazywał jednak pieniądze bazylejczykom, mimo zakazu króla (Zwiercan, 2002: 86).

²⁶ Wawrzyniec z Rotelli był wraz z Markiem Bonifilim kolektorem deputatu związanego z reformą (maj 1439 roku) (CB VII: 446).

zaangażowano Bonifilego, nie są znane, ze względu na znaczne uszkodzenia dokumentu (Kraków, Biblioteka Jagiellońska, Rkp. Dypl. 604).

Ostatni oficjalny akt działalności Marka Bonifilego jako posła soboru przypada na rok 1447. W dwunastej księdze *Roczników* Jan Długosz donosił, że 6 lipca 1447 roku król Kazimierz naradzał się z prałatami i się zastanawiał, komu należy złożyć obediencję – czy wybranemu przez sobór w Bazylei antypapieżowi Feliksowi V, o co prosili króla posłowie soboru (Marek Bonifili i Stanisław Sobniowski), czy rezydującemu w Rzymie papieżowi Mikołajowi V, który tylko listownie prosił króla o złożenie obediencji (Długosz, 2009: 53-54). Ostatecznie król złożył obediencję Mikołajowi V mimo próśb mistrzów Uniwersytetu Krakowskiego, żeby jeszcze przez rok zachował neutralność (Ożóg, 2012: 1192).

Relacje ze środowiskiem intelektualnym w Krakowie

Sprawując funkcję posła soboru bazylejskiego, Marek Bonifili miał kontakt z wszystkimi ważnymi przedstawicielami polskiego duchowieństwa oraz z elitą uniwersytecką w Krakowie. Z krakowskimi profesorami oraz częścią wyższego duchowieństwa w Polsce (prymas Kot, biskup Oleśnicki, biskup Nowak) łączyły go koncyliarystyczne zapatrywania. Od jesieni 1444 roku aż do lutego 1450 roku przebywał w Polsce i wykonywał obowiązki posła *de latere* z ramienia soboru (do lipca 1447 roku), głosząc kazania, świadkując na dokumentach Oleśnickiego i Rafała ze Skawiny, angażując się w sprawy dyplomatyczne i lokalne, a nawet, jak twierdzą niektórzy badacze, wykładając na uniwersytecie (Fijałek, 1900-1902: 176-182; Ożóg, 2000: 130). Od 1447 roku zgromadził kilka beneficjów w Polsce, które zapewniały mu stały przychód.

Wspomniany uprzednio wpis Marka Bonifilego na Uniwersytet Krakowski, dokonany w 1446 roku, miał wymiar symboliczny, honorowy, a nawet ostentacyjny. Jest to pierwszy wpis z roku 1446 roku, na drugim miejscu mamy wpis Jana z Inowrocławia, również związanego z soborem (pisarza penitencjarii soboru w Bazylei). Z jednej strony wpis stanowił gest lojalności i współpracy. Nie ulega zatem

wątpliwości, że miał mieć charakter symbolicznego komunikatu dotyczącego sympatii prosoborowych na Uniwersytecie Krakowskim. Z drugiej strony wpis oznaczał wejście do korporacji uniwersyteckiej i podległość pod władzę sądową rektora. Marek Bonifili zapisał się na studia za rektoratu Stanisława Sobniowskiego (Wolski, 1999-2000: 537-540). Z metryki nie wynika informacja o wniesieniu opłaty immatrykulacyjnej. Sobniowski, prepozyt trydencki, poseł bazylejski, z którym często podróżował Bonifili, i bliski współpracownik księcia Aleksandra Mazowieckiego, był archidiaconem krakowskim oraz działał w otoczeniu kardynała Oleśnickiego²⁷.

W 1447 roku Mikołaj V objął Stolicę Piotrową. Oleśnicki podjął działania dotyczące zatrzymania nadanego mu przez Eugeniusza IV tytułu kardynała św. Pyski oraz otrzymania kapelusza kardynalskiego. Były to zabiegi wymagające delikatności i wielkiej dyplomacji. Dlatego w liście do Zbigniewa Oleśnickiego, napisanym prawdopodobnie w 1448 roku, jakiś niezidentyfikowany doradca Oleśnickiego proponuje jako posła do Rzymu w sprawie kardynalatu biskupa właśnie Marka Bonifilego, zwracając uwagę na jego szczególne zdolności perswazyjne. W liście tym widać pochwałę katalońskiego teologa jako wybitnego retora, służącego roztropną radą, biegłego w mowie, niezwykle skutecznego, przekonującego i sprawnego dyplomaty. Autor listu wprawdzie podkreśla, że Marek Bonifili ma soborową przeszłość i nie jest synem Królestwa Polskiego, ale nie zmienia to faktu, że jego przymioty najlepiej predestynują go do tego zadania. Autor dodatkowo dostrzega, że wysłanie Bonifilego z poselstwem będzie korzystne również dla Oleśnickiego, gdyż tak, jak gdyby uczynił z Szawła

---

²⁷ Wieloaspektowe związki i relacje uniwersytetu i kurii biskupiej zostały przedstawione przez Piotra Rabieję (Rabiej, 2000: 218). Nierzadko się zdarzało, że jedna osoba pełniła różne funkcje uniwersyteckie i kościelne, więc te dwie aktywności często były nierozdzielalne. Oleśnicki obsadzał stanowiska ludźmi zaufanymi. W okresie jego pontyfikatu aż 18 mistrzów uniwersyteckich zostało prałotami i kanonikami kapituły katedralnej. O uposażeniach katedr uniwersyteckich z prebend kościelnych zob. Kozłowska-Budkowa, 1964: 47-53. O związkach Uniwersytetu Krakowskiego i kapituły krakowskiej zob. Ożóg, 1998: 7-35; Koczarska, 1983: 58.

Pawła (Szujski, 1876: 54). Ostatecznie Oleśnicki zdecydował się powierzyć to zadanie Długoszowi, ale list zaświadcza o tym, że erudycja i sprawność dyplomatyczna Bonifilego znajdowała uznanie w oczach ówczesnego krakowskiego środowiska intelektualnego.

Oleśnicki był blisko związany z wieloma prominentnymi zwolennikami koncyliaryzmu – posłowie soboru Dzierśław z Borzymowa i Stanisław Sobniowski oraz orędownik soboru Jan Elgot byli członkami kapituły krakowskiej. Te więzy podzielanego światopoglądu i wzajemnych relacji nie mogą być pomijane przy analizie środowiska intelektualnego w Krakowie w latach 40. XV wieku. W otoczeniu Oleśnickiego przebywał też Bonifili i należy zakładać, że to m.in. dzięki kardynałowi Bonifili otrzymał szereg beneficjów w Polsce, które zapewniały mu stały dochód. Ponadto 8 maja 1448 roku w Radłowie Oleśnicki erygował poza murami Tarnowa szpital pw. św. Ducha w obecności Marka Bonifilego, Jana z Dąbrówki i swojego pokojowca Waćława (Koczerska, 2004: 391). Można mniemać, że obecność Bonifilego w Radłowie nie jest tu przypadkowa, ale że towarzyszył Oleśnickiemu w podróży.

O tym, że Bonifili był nie tylko w bliskich relacjach z Oleśnickim i wraz z nim podróżował, lecz także wykonywał powierzone mu przez niego wymagające delikatności misje, świadczy list Elgota do Oleśnickiego z 1449 roku (Fijałek, 1900-1902: 377). Elgot nazwał w nim Bonifilego „*vir egregius*” (wybitny mąż), co jest typowym wyrażeniem pochwalnym, ale możemy zakładać, że pisany nie tylko zgodnie z wymogami sztuki epistolarnej (Fijałek, 1900-1902: 377-381; Kraków, Biblioteka Jagiellońska 42, f. 118v-119v)²⁸, lecz także jako wynik osobistej sympatii Elgota. W tym liście Elgot zwracał uwagę również na wybitne umiejętności retoryczne katalońskiego teologa. Interesujący jest tu przede wszystkim jednak sam temat listu, związany z obsadą stanowisk uniwersyteckich i prebend. Po śmierci Jakuba Zaborowskiego w 1449 roku kanonikiem katedralnym został bowiem Jakub Parkoszowicz z Żurawicy. W liście do Oleśnickiego Elgot streszcza

---

²⁸ Podobnie wyrazi się o Marku Bonifilim w liście do Długosza sprzed 4 lutego 1450 roku (Szujski, 1876: 101).

przemowę Bonifilego skierowaną do profesorów uniwersyteckich i prosi biskupa o dokładniejsze instrukcje. Z listu bowiem wynika, że na polecenie Oleśnickiego Bonifili przybył do Krakowa i przedstawił członkom uniwersytetu w mowie pochwalnej wyjątkowe zalety i zdolności Jana z Dąbrówki, wskazując, że to właśnie on powinien objąć kanonię katedralną i wiążące się z tym wykłady na Wydziale Prawa. Bonifili, jak twierdzi Elgot, wykazał przy tym, że Jan z Dąbrówki jako doktor teologii i prawa ma lepsze przygotowanie, większą wiedzę i talent dydaktyczny niż Jakub Parkoszowic. Według relacji Marka Bonifilego przedstawionej przez Elgota Oleśnicki chciał skłonić profesorów uniwersyteckich, by namówili Parkoszowica do rezygnacji z przyznanej mu kanonii i prebendy. Elgot wydawał się skonfundowany, gdyż z wcześniejszych listów Oleśnickiego wynikało, że Parkoszowic został zaakceptowany przez kardynała na stanowisko kanonika katedralnego jako starszy i bardziej zasłużony doktor praw, dlatego prosił Oleśnickiego o drugi, wyjaśniający list w tej sprawie. List Elgota zatem wskazuje, że Bonifili przebywał dłuższy czas w otoczeniu Oleśnickiego, działał na jego zlecenie i w trudnych kwestiach – a niewątpliwie opisana sprawa była delikatna i kłopotliwa – był oddelegowywany, aby swoimi umiejętnościami perswazyjnymi przekonywać do przedstawianych racji. Ponadto, jak wynika z listu Elgota, w mowie streszczającej decyzje i polecenia Oleśnickiego względem zmiany obsady kanonii Bonifili podkreślał wybitne zdolności krasomówcze i dydaktyczne Dąbrówki²⁹, co zapewne wynikało po części z charakteru misji powierzonej katalońskiemu teologowi przez kardynała, a po części z osobistego uznania, jakim Bonifili obdarzał krakowskiego profesora.

Bonifili, przebywając w bliskim otoczeniu Oleśnickiego, niewątpliwie cieszył się jego zaufaniem. Z listu Długosza do Oleśnickiego z 5 lutego 1450 roku wynika również, że kasztelan lubelski Krzesław z Kurozwęk żalił się Bonifilemu na Oleśnickiego w sprawie obsady

---

²⁹ W tym samym 1449 roku zgromadzenie kolegiatów Kolegium Większego, zresztą pod przewodnictwem Dąbrówki jako prepozyta, podjęło decyzję o utworzeniu Kolegium Mniejszego, przydzielając mu pięć katedr (Zdanek, 2015: 135).

biskupstwa wrocławskiego, być może mając nadzieję na to, że Bonifili, jako bliski współpracownik kardynała, byłby w stanie skłonić Oleśnickiego do poparcia Jana Gruszczyńskiego (Szujski, 1876: 104; Koczerska, 2015: 603).

Innym źródłem wskazującym tym razem na rolę Bonifilego w polskiej dyplomacji jest kunsztowny pod względem sposobu argumentacji list Oleśnickiego do papieża Mikołaja V, datowany na 15 czerwca 1451 roku (Szujski, 1876: 121-123). Kardynał pisze w nim o trwającym już niemal dziesięć lat konflikcie między biskupem Wilna Maciejem a metropolitą kijowskim Izydorem³⁰. We wspomnianym liście Oleśnicki wstawia się za biskupem wileńskim, wykazując, że to skutek działań książąt ruskich, a nie z winy wileńskiego biskupa, unia florencka poniosła klęskę na terenach Litwy. Kardynał Oleśnicki wyznacza Marka Bonifilego na osobę, która będzie orędownikiem tej sprawy w Rzymie i która otrzymała dokładne instrukcje.

W Stolicy Apostolskiej Bonifili przez kilka lat (1450-1453) wspierał polskie sprawy, był, jak twierdzi Fijałek, pośrednikiem między kurią a Polską (Fijałek, 1900: 274). Zastępował Grzegorza z Sanoka, elekta na arcybiskupstwo lwowskie, składając w Rzymie jako jego prokurator 31 marca 1451 roku, a więc dwa tygodnie po konsystorzu, należną obligację serwicalną (RG VI: 1650; Abraham, 1899: 157)³¹. Reprezentował również Mikołaja Sieneńskiego w sporach o beneficja w Rocie (RG VI: 4422;

---

³⁰ Biskup Wilna, który był zwolennikiem koncyliaryzmu oraz przeciwnikiem Eugeniusza IV, nie aprobował unii florenckiej (katolicko-prawosławnej) oraz nie uznawał legatów papieskich, a więc również Izydora. Izydor, który poniósł na Litwie porażkę, udał się do Moskwy, gdzie został uwięziony i skazany na śmierć. Salwował się ucieczką, a następnie przez Litwę przedostał się do Rzymu, gdzie wszczął w kurii proces przeciwko Maciejowi, obwiniając go o klęskę unii florenckiej na Litwie. Zob. Graff, 2007: 146.

³¹ Sprawę prekonizacji Grzegorza z Sanoka załatwiał w Kamerze Bonifili, paliusz zaś odbierał Piotr z Wieliczki. Jak zwraca uwagę Adam Zapała, takie zadania powierzane były osobom doskonale obeznanym w zawłościach biurokratycznych procedur w Kurii Rzymskiej. Zob. Zapała, 2021: 34, 36-37.

Zapała, 2021: 238)³². Zatem mimo wyjazdu Marka Bonifilego z Krakowa jego bliskie relacje z Polakami nie ustały. 15 października 1453 roku z prośbą o interwencję u papieża w sprawie obiecanych dwa lata wcześniej relikwii pisała do Bonifilego królowa Zofia³³. Bonifili nie mógł listu odczytać, gdyż zmarł przed 19 października.

Na uwagę zasługują szczególnie kontakty Bonifilego z dwoma Wieniawitami – Janem Elgotem i Janem Długoszem. Relacja Bonifilego z Elgotem jest niewątpliwie zbudowana na fundamentach wspólnych poglądów. To Elgot interweniuje w sprawie niewpuszczenia Bonifilego do diecezji wrocławskiej przez biskupa Konrada u biskupiego brata, Konrada Białego. Elgot jest też autorem jednego z traktatów o wyższości soboru nad papieżem i to on właśnie zawozi na sobór bazylejski notę obediencyjną Oleśnickiego, i dwukrotnie żarliwie przemawia przed soborem w 1442 roku. Do Bazylei przybywa w towarzystwie Marka Bonifilego, Jakuba z Szadka i Jana Pniewskiego.

Wspólna wyprawa do Bazylei w 1442 roku nie była jedynym przedsięwzięciem podróźniczym Elgota i Bonifilego. Elgot wraz z Długoszem i Janem z Szadka podjęli się w roku jubileuszowym 1450 pielgrzymowania do Rzymu i Ziemi Świętej. Było to zadanie niebezpieczne, a jednocześnie miało wymiar polityczny, o czym wspomina sam Długosz w liście do Oleśnickiego (Szujski, 1876: 107-109; Koczarska, 2015: 597). Dlatego w 1450 roku w liście do Długosza Jan Elgot proponuje Bonifilego na towarzysza podróży do Jerozolimy i umieszcza na jego cześć krótką laudację z typową topiką pochwalną.

---

³² Data, która została tu wskazana, to 5 lutego 1450 roku, kiedy Marek Bonifili dopiero szykował się z Elgotem i Długoszem na pielgrzymkę do Ziemi Świętej, prawdopodobnie więc jest to data upoważnienia Marka do reprezentowania Mikołaja Sieneńskiego.

³³ „Zophia [alia manu:] mater Chazimiri etc. Magistro Marco Bonifilii” (Kraków, Biblioteka Jagiellońska, 42, f. 83v-84r.; *Catalogus BJ*, s. 51; Szujski 1876: 138-139). Por. list królowej do papieża Mikołaja V z 15 października 1453 roku (Szujski, 1876: 139). W tym samym kodeksie (Kraków, Biblioteka Jagiellońska, 42, f. 170v) pod tą samą datą znajduje się list królowej Zofii do wikariusza generalnego Rzymu Bernarda Eruli. Wspomina w nim ona o Marku Bonifilim w kontekście starań o relikwie (*Catalogus BJ*: 76).

Cechy katalońskiego duchownego wyszczególnione w liście to jego wiara, cnoty, uczciwość i nieskazitelność moralna, a przede wszystkim ogromna wiedza, co składa się na konterfekt teologa i uczonego (Szujski, 1876: 101). Długosz początkowo był niechętny, by jechać w większym gronie, ale ostatecznie się zgodził, co przyniosło zresztą nieoczekiwane rezultaty. Otóż w liście do Zbigniewa Oleśnickiego lub Jana Tęczyńskiego (maj 1450 roku) opisał audiencję u cesarza Fryderyka III Habsburga w Wiener Neustadt, w drodze do Ziemi Świętej, zaaranżowaną właśnie przez Marka Bonifilego. To Bonifili, według relacji Długosza, sprawił, że do uszu cesarza doszły wieści, iż do miasta przybyli właśnie ważni dyplomaci z Polski (Szujski, 1876: 107). W Wiener Neustadt w tym czasie przebywał na dworze cesarskim Eneaszy Sylwiusz Piccolomini i to głównie z jego powodu Długosz zatrzymywał się w tym mieście. Piccolomini w liście z 23 lutego 1450 roku napisanym do kardynała Oleśnickiego wspomina o tym, że spotkał na dworze cesarza polskich pielgrzymów, nazywając ich dyplomatycznie „humanissimi viri” (Wolkan, 1912: 160).

O samym przebiegu podróży nie możemy powiedzieć więcej, niż napisał sam Długosz. Nie wiemy, czy Marek Bonifili towarzyszył pątnikom aż do Ziemi Świętej, czy może został w Rzymie. Założyć można, że chodziło o wspólną pielgrzymkę do Jerozolimy, a więc wszyscy pielgrzymi – w tym również Jakub z Szadka³⁴ – dotarli nie tylko na jubileusz do Rzymu, lecz także do Ziemi Świętej³⁵. Podjęcie wspólnej długiej podróży niewątpliwie zaświadcza o pewnej zażyłości, a może nawet przyjaźni³⁶ między Elgotem a Bonifilim. Obaj koncyliarysty podróżowali już wcześniej razem do Bazylei, a ponieważ wyprawa

---

³⁴ Wybór Jakuba z Szadka jest nieprzypadkowy. Był on w bliskich relacjach z Długoszem, wraz z nim studiował na Wydziale Artium. Towarzyszył również Elgotowi i Bonifilemu w podróży do Bazylei w 1442 roku. W 1455 roku został podniesiony do stanu szlacheckiego, a to właśnie Długosz użyczył mu swojego herbu Wieniawa. Zob. Kiryk, 1962: 267-268.

³⁵ O podróżach i pielgrzymkach do Rzymu i Ziemi Świętej zob. Smołucha, 2000: 5-21; Manikowska, 2008.

³⁶ O przyjaźni w średniowieczu i związkach z epistolografią zob. McGuire, 2010; Haseldine, 1999; Classen, Sandige, 2010; Caine, 2014.

do Rzymu i Jerozolimy była, według słów Długosza, „magnum periculum”, w drodze potrzebny był ktoś zaufany³⁷. Dlatego Elgot, pamiętając o wspólnej podróży z katalońskim teologiem w 1442 roku, wiedział, że można na nim polegać i że doświadczenie podróżnicze Bonifilego może być tu przydatne. Zwraca również uwagę fakt, że Długosz pisze o Bonifilim: „Marcus noster” – „nasz Marek”. Podobnie określa go w listach Elgot, choć można oczywiście to sformułowanie odczytać nie tylko jako wyraz konfidencji, lecz także konwencji³⁸.

Niewątpliwie istotny, choć w pewnych aspektach trudny do zbadania, jest kulturowy wpływ pobytu Marka Bonifilego w Krakowie na środowisko uniwersyteckie i lokalne duchowieństwo. Wiemy, że wygłaszał kazania maryjne, propagując dogmat o Niepokalanym Poczęciu NMP. Kazania te znajdują się w czterech kodeksach: Barcelona, Biblioteca de Catalunya, MS 478³⁹, Budapeszt, Eötvös Loránd

---

³⁷ O niebezpieczeństwie i zagrożeniach związanych z pielgrzymowaniem do Rzymu i Ziemi Świętej zob. Manikowska, 2008: 54-205. Tam również o trasie i miejscach odwiedzanych przez pątników, na podstawie których z mniejszą lub większą dokładnością można zrekonstruować etapy podróży Długosza, Elgota i Bonifilego.

³⁸ Zagadnienie zaimka dzierżawczego *noster*, używanego w listach, jest złożone i może być różnie interpretowane. Być może chodzi tu o familiarność i poczucie przynależności czy wspólnotowości, ale warto mieć w pamięci również to, co o użyciu tej formuły u Oleśnickiego pisała Maria Koczerska: „Dokumenty Oleśnickiego podkreślają go [tj. Długosza] mocno zaimkiem dzierżawczym *noster* [...]. Analogicznie tytuły noszą pozostali funkcjonariusze dworu Zbigniewa, a nawet kanonicy stołecznej kapituły. Określenia te oddają wczesny, średniowieczny etap rozwoju władzy aparatu kościelnego, korespondując doskonale z despotycznym charakterem tego pasterza diecezji krakowskiej” (Koczerska, 1983: 56).

³⁹ Kodeks zawiera dwa teksty kazań wygłoszonych w Krakowie: pierwsze zostało wygłoszone 8 grudnia 1444 roku, a więc na święto Niepokalanego Poczęcia NMP (f. 70r-76v, tożsame z: Budapeszt, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Cod. Lat. 64, f. 213v-220v, Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka, I F 277, f. 305r-323r), drugie zaś 22 sierpnia 1447 roku (f. 78r-80v, tożsame z: Ołomuniec, Vědecká knihovna, M I 156, f. 438a-439b).

Tudományegyetem, Cod. Lat. 64⁴⁰, Ołomuniec, Vědecká knihovna, M I 156⁴¹ i Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka, F I 277⁴². Były wygłaszane w latach 1444-1447 w różnych krakowskich kościołach (m.in. w kościele dominikanów i kościele mariackim). Wszystkie te teksty (pięć kazań w dziewięciu kopiach), choć przygotowane były z myślą o różnych świętach maryjnych, są przede wszystkim erudycyjnym, scholastycznym w formie wykładem dogmatu o Niepokalanym Poczęciu. Kazania Marka Bonifilego były kopiowane i przechowywane w polskich zbiorach jeszcze po jego śmierci – *vide* zaginiony kodeks z Biblioteki Narodowej z kazaniem czołowych koncyliarystów, znajdujący się w zbiorach sprzyjających bazylijeczykowi koprzywnickich cystersów⁴³. Za życia Bonifilego kopiowane były przez osoby związane ze środowiskiem uniwersyteckim, tj. przez Wacława z Brodni

---

⁴⁰ Kodeks zawiera trzy teksty kazań wygłoszonych w Krakowie: 8 grudnia 1444 roku (f. 213v-220v, tożsame z: Barcelona, Biblioteca de Catalunya, MS 478, f. 70r-76v i Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka, I F 277, f. 305r-323r) oraz kazanie na Wniebowzięcie NMP (f. 221r-225r) i kazanie na Zwiastowanie NMP (f. 225r-235v, tożsame z: Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka, I F 277, f. 293r-305r). Zob. Tóth, 2008: 84.

⁴¹ Kodeks zawiera dwa teksty kazań wygłoszonych w Krakowie. Pierwsze (f. 439b-450b), na dzień narodzin NMP, zostało wygłoszone w 1447 roku, jak mówi adnotacja: „in ecclesia beate Virginis in die Nativitatis Marie per dominum Marcum Bonifilii, magistrum in theologia”. Drugie (f. 451a-462b, 438a-439b) wygłoszone zostało przez Marka Bonifilego 22 sierpnia 1447 roku, w oktawie święta Wniebowzięcia NMP, w kościele dominikanów w Krakowie (tożsame z: Barcelona, Biblioteca de Catalunya, MS 478, f. 78r-80v). Zob. Boháček [et al.], 1994: 60-65.

⁴² Kodeks (Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka, I F 277), włączony we wrocławskie zbiory z biblioteki kanoników regularnych św. Augustyna w Żagańcu, zawiera dwa kazania wygłoszone w Krakowie – z 8 grudnia 1444 (f. 305r-323r, tożsame z: Barcelona, Biblioteca de Catalunya, MS 478, f. 70r-76v) oraz na zwiastowanie NMP (293r-305r, tożsame z Budapeszt, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Lat. 64, f. 225r-235v). Za wskazanie tego kodeksu bardzo dziękuję dr hab. Jerzemu Kaliszukowi, prof. PAN.

⁴³ W zasobach Biblioteki Narodowej znajdował się spisany przez cystersa i organistę koprzywnickiego Stanisława kodeks z 1459 roku, w którym spisane zostały m.in. kazania Marka Bonifilego, Stanisława ze Skarbimierza i Jakuba

(wspomniany wyżej kodeks budapeszteński) i Macieja z Dynowa (kodeks ołmuniecki). Bogata i nader interesująca spuścizna kaznodziejska katalońskiego teologa będzie przedmiotem osobnych studiów.

Przypuszczalnie Bonifili brał udział w życiu uniwersyteckim jako wykładowca, choć skala jego zaangażowania jest trudna do oszacowania. Być może miał wpływ na teorie teologiczne Pawła z Pyskowic, propagatora dogmatu o Niepokalanym Poczęciu na polskim gruncie (Fijałek, 1900: 482-485). Innym przykładem kulturowego wpływu Bonifilego na polskie środowisko intelektualne, ale opartym tylko na domniemaniach, jest obecność w polskich zbiorach (Kraków, Biblioteka Jagiellońska, 741, f. 235v-246r) traktatu katalońskiego franciszkanina Francesca Eiximenisa. Traktat kaznodziejski Eiximenisa (*Ars praedicandi populo*) zachował się tylko w trzech odpisach, z czego odpis krakowski jest najwcześniejszy. Dwa następne, znajdujące się na Węgrzech⁴⁴ i w Watykanie⁴⁵, wykazują zależności od kopii krakowskiej. Dodatkowo kopia węgierska zawiera adnotację z imieniem Jana z Dąbrówki. Wiemy, że kodeks krakowski należał do Mikołaja Spicymira i że traktat Eiximenisa został spisany ok. 1445 roku przez kopistę Jakuba z Lipowej Głowy. Niewykluczone zatem, że osobą, która miała w posiadaniu ten traktat (jak i inne spisane w tym kodeksie), był Marek Bonifili. Przemawia za tym szereg argumentów – począwszy od daty spisania kopii krakowskiej (czas, kiedy kataloński teolog przebywał w Krakowie), przez działalność kaznodziejską Bonifilego i wspólne ścieżki, którymi kroczył on i Eiximenis (Perpignan), a skończywszy na relacjach osobistych ze Spicymirem, którego Marek Bonifili musiał wielokrotnie spotykać w Krakowie i który nie tylko należał do kręgu uniwersyteckich zwolenników koncyliaryzmu, lecz także był

---

z Paradyża. Kodeks ten uległ zniszczeniu w czasie II wojny światowej. Zob. Kaliszuk, 2016: 813-814.

⁴⁴ Budapeszt, Eötvös Loránd Tudományegyetem, MS. 73, f. 109r-125r. Tóth, 2008: 161-169.

⁴⁵ Watykan, Biblioteka Watykańska, MS Ottob. lat. 396, f. 29v-44r. Rękopis ten zawiera inne traktaty kaznodziejskie, w tym z Półwyspu Iberyjskiego. Zob. de Puig i Oliver [et al.], 2010: 423-430. Znaczna część umieszczonych tu tekstów została sporządzona przez autorów z Półwyspu Iberyjskiego, a dokładniej z Katalonii. Szczegółowy opis zawartości rękopisu zob. Grzybowska, 2021: 16-17.

w Bazylei i blisko współpracował z kardynałem Oleśnickim. W 1445 roku Marek Bonifili przebywał w Krakowie w środowisku uniwersyteckim, z pewnością więc udostępniał przyjacielom swoje kodeksy. A ponieważ słynął jako porywający kaznodzieja i wybitny retor, mógł inspirować innych i stawać się dla nich wzorem predykatora (Grosse, 1885: 76).

Podsumowanie

Bonifili wchodził w relacje z większością prominentnych przedstawicieli polskiego episkopatu (Wincenty Kot, Zbigniew Oleśnicki, Piotr Nowak) i duchowieństwa (Rafał ze Skawiny, Krzesław z Kurozwęk, Grzegorz z Sanoka, Mikołaj Sieneński) oraz krakowskiej elity intelektualnej (Jan Elgot, Jan z Dąbrówki, Jakub z Szadka, Dzierśław z Borzymowa, Stanisław z Sobniowa, Mikołaj Spycimir, Jan Długosz, Jan z Ludziska, Jan Pniewski, możliwe, że również Paweł z Pyskowic, Wacław z Brodni i Maciej z Dynowa). Był nadawcą listów do biskupa Konrada Starszego i Jana Elgota oraz zakładanym odbiorcą listu królowej Zofii. Dowodem na uznanie i szacunek, jakimi się cieszył w Krakowie Bonifili, są też przyznawane mu beneficja i pełnione przez niego funkcje, które zaświadczają o jego bliskich kontaktach z krakowskim duchowieństwem i środowiskiem intelektualnym. Jednocześnie Marek Bonifili przywoził swoje księgi, czyli swój kapitał kulturowy⁴⁶, brał udział w dyskusjach, udzielał się w sprawach dyplomatycznych i lokalnych, świadcował na dokumentach oraz głosił kazania w Krakowie. Mamy więc wymianę myśli, poglądów i idei na zasadzie wzajemnego przenikania się i uzupełniania. Niewątpliwie nie można również idealizować tych relacji. Marek Bonifili, przybywający do Polski jako legat soboru, miał przecież przed sobą ważne zadania polityczne oraz finansowe, z kolei część polskiego episkopatu miała do załatwienia swoje interesy – nie powinno to jednak przysłańać złożoności stosunków międzyludzkich. Można w nich dostrzec elementy zaufania, lojalności, sympatii, podziwu, współpracy, ale również

---

⁴⁶ W rozumieniu, jakie nadali temu pojęciu Pierre Bourdieu i Jean-Claude Passeron, zob. Bourdieu, Passeron, 2006; Bourdieu, 2006.

elementy niechęci czy rywalizacji. Są to relacje wielopłaszczyznowe, których podstawą są nie tylko wspólne ambicje, lecz także zbliżony światopogląd i podobne zainteresowania.

Artykuł miał zatem na celu naświetlić garść zagadnień związanych z życiorysem Marka Bonifilego, katalońskiego teologa, kaznodziei, posła soboru bazylejskiego, oraz wskazać jego relacje z polskim środowiskiem intelektualnym. Nie jest to jednak zadanie skończone. Z pewnością pogłębionych studiów wymagają źródła katalońskie, hiszpańskie i rzymskie. Dokładnej analizy domaga się również spuścizna kaznodziejska i poetycka Marka Bonifilego. Potrzebne są badania kodykologiczne jego rękopisu oraz kodeksów z odpisami jego kazań, zwłaszcza pod kątem marginaliów, które mogłyby ukazać recepcję jego tekstów. Warte postawienia są pytania dotyczące formacji intelektualnej i teologicznej Bonifilego oraz jego wpływu na życie intelektualne w krakowskiej wszechnicy, a szczególnie kwestii reformy nauczania dokonanej w 1449 roku.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- [Augsburg] Archiv des Bistums Augsburg, MS 41
- [Barcelona] Biblioteca de Catalunya, MS 478
- [Brunszwik] Stadtbibliothek Braunschweig, Ms 80
- [Budapeszt] Eötvös Loránd Tudományegyetem, Cod. Lat. 64
- [Budapeszt] Eötvös Loránd Tudományegyetem, MS. 73
- [Erlangen-Nuremberg] Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg, MS 534
- [Kraków] Biblioteka Jagiellońska, 42
- [Kraków] Biblioteka Jagiellońska, 126
- [Kraków] Biblioteka Jagiellońska, Rkp. Dypl. 604
- [Kraków] Biblioteka Jagiellońska, 741
- [Oksford] Bodleian Library, Ms. Laud Misc 96 [Ołomuniec] Metropolitní kapitula sv. Václava v Olomouci, Sbirka listin č.433/507, 1444, září 16
- [Ołomuniec] Vědecká knihovna, M I 156
- [Watykan] Biblioteka Watykańska, MS Ottob. lat. 396
- [Wrocław] Biblioteka Uniwersytecka, I F 277

[Wrocław] Biblioteka Uniwersytecka, Akc. 1948/788

Źródła wydane drukiem i katalogi

- ABERT, J.F., DEETERS, W. (red.) (1985), „Nicolaus V (1447-1455)”, w: *Reperitorium Germanicum*, Tübingen.
- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie* (1873), t. 4, Lwów.
- ALTMANN, W. (red.) (1890), *Codex Diplomaticus Silesiae*, t. 15: *Acta Nicolai Gramis. Urkunden und Aktenstücke betreffend die Beziehungen Schlesiens zum Baseler Konzile*, Wrocław.
- ANZULEWICZ, H. (red.) (1987), „Determinatio Basiliensis”, w: Bucichowski, W. (red.), *Polskie traktaty koncyliarystyczne z połowy XV w.*, Warszawa.
- BARON, A., PIETRAS, H. (red.) (2003), *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, arabski, ormiański, polski*, t. 3: (1415-1445), *Konstancja, Bazylea-Ferrara-Florencja-Rzym*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
- BOHÁČEK, M. [et al.] (red.) (1994), *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Staatsbibliothek von Olmütz*, Köln.
- BOJARSKI, J. (red.) (1971), *Ioannis de Ludzisko Orationes*, Wrocław.
- BOURDIEU, P. (2006), *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądownia*, tłum. Biłos, P., Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- BOURDIEU, P., PASSERON, J.C. (2006), *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*, tłum. Neyman, E., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- BRAUN, P. (1796), *Notitia historico-literaria de codicibus manuscriptorum in bibliotheca liberi ac imperialis monasterii ordinis S. Benedicti ad SS. Vdalricum et Afram Avgvstae extantibus, Avgvstae Vindelicorum: Svmptibus Fratrum Veith, Bibliopolanum*.
- Codex diplomaticus Universitatis studii generalis Cracoviensis, p. 2 ab anno 1441 usque ad annum 1470* (1873), Kraków.
- Concilium Basiliense, Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel*, t. V (1904): *Tagebücher un Acten 1431-1438*, Haller, J., Beckmann, G., Wackernagel, R., Coggiola, G. (ed.); t. VI, 1–2 (1926): *Protokolle des Concils 1436-1439*, Haller, J., Beckmann, G. (ed.); t. VII (1910): *Protokolle des Concils 1440-1443*, Haller, J., Herre, H. (ed.), Basel.

- Band VII, *Protokolle des Concils 1440-1443*, Herausg. von H. Herre. Band VIII, *Acten, Rechnungen und Protokolle*, Herausg. von H. Dannenbauer, A. Hartmann, H.G. Wackernagel, G. Perouse.
- DLUGOSZ, J. (2009), *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 12, 1445-1461, tłum. Mrukówna, J., weryf. przekł. Wyrozumski, J., Ożóg, K., koment. Ożóg, K., red. Wyrozumski, J., Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- ENEASZ SYLWIUSZ PICCOLOMINI (PIUS II) (1992), *De gestis concilii Basiliensis Commentariorum libri II*, Hay, D., Smith, W.K. (ed. i tłum.), Clarendon Press, Oxford.
- FISCHER, H. (red.) (1936), *Die lateinischen Papierhandschriften der Universitätsbibliothek Erlangen*, Erlangen.
- GĄSIOROWSKI, A. [et al.] (2004), *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508. Biblioteka Jagiellońska rkp. 258*, t. 1, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków.
- GEMOLL, W. (1900), *Die Handschriften der Petro-Paulinischen Kirchenbibliothek zu Liegnitz*, Legnica.
- KALISZUK, J. (2016), *Codices deperditi. Średniowieczne rękopisy łacińskie Biblioteki Narodowej utracone w czasie II wojny światowej*, t. 2: *Katalog rękopisów utraconych*, cz. 2, Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, Wrocław.
- KOWALCZYK, M. [et al.] (red.) (2008), *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 9 (Cod. 1354-1430), Kraków.
- KOWALSKI, D.M. (red.) (2002), *Acta Camerae Apostolicae*, vol. 4, *Monumenta Poloniae Vaticana*, Kraków.
- KRAFT, B. (1934), *Die Handschriften der Bischöflichen Ordinariatsbibliothek in Augsburg*, Augsburg.
- KURAŚ, S. (red.) (1973), *Zbiór dokumentów Katedry i diecezji krakowskiej*, cz. 2, 1416-1450, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
- LEWICKI, A. (red.) (1891), *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 2, Kraków.
- LEWICKI, A. (red.) (1894), *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 3, Kraków.

- MAIRHOFER, D. (red.) (2014), *Medieval Manuscripts from Würzburg in the Bodleian Library, Oxford: A Descriptive Catalogue*, Bodleian Library Publishing, Oxford.
- NENTWIG, H. (red.) (1893), *Die mittelalterlichen Handschriften in der Stadtbibliothek zu Braunschweig*, Wolfenbüttel.
- PUIG I OLIVER, J. DE [et al.] (red.) (2010), „Catàleg dels manuscrits de les obres de Francesc Eiximenis, OFM, conservades en biblioteques públiques”, *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 29, s. 423-430.
- SEGOVIA, J. DE (1873), *Historia gestorum generalis Synodi Basiliensis*, vol. I, liber I-XII, ed. Ernestus Birk, w: *Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti: Concilium Basiliense scriptorum*, vol. II, Vindobonae: Typis C.R. Officinae Typographicae Aulae et Status.
- SUŁKOWSKA-KURAŚ, I., KURAŚ, S. (red.) (1995-1998), *Bullarium Poloniae: litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, 5, 1431-1449 i 6, 1447-1464, Polska Akademia Nauk Instytut Historii, Romae: Fundacja Jana Pawła II, Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej; Lublini: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- SZUJSKI, J. (red.) (1876), *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 1, cz. 2, Kraków.
- TÓTH, P. (red.) (2008), *Catalogus codicum Latinorum Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, Budapest.
- ULANOWSKI, B. (red.) (1902), *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, vol. 2: *Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesium Gneznensis et Poznaniensis (1403-1530)*, Kraków.
- WŁODEK, S., ZATHEY, G., ZWIERCAN, M. (red.) (1980), *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum, qui in Bibliotheca Jagiellonica Cracoviae asservantur*, t. 1, Kraków.
- WOLKAN, R. (red.) (1909-1912), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini*, t. 1-2, Wiedeń.

Opracowania

- ABRAHAM, W. (1899), *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8: O materiałach do dziejów polskich w wiekach średnich*, Kraków.
- BALDI, B. (2003), „Enea Silvio Piccolomini e il De Europa: umanesimo, religione, e politica”, *Archivio storico italiano*, 161, s. 619-683.
- BERTRÁN DE HEREDIA, V. (1986), *Aportat al butlletí de l'Estudi General de Lleida*, Lleida.
- BLACK, A. (1979), *Council and Commune: The Conciliar Movement and the Council of Basle*, London.
- BOJARSKI, J. (1973), „Jan z Ludziska i przypisywane mu mowy uniwersyteckie”, *Studia Mediewistyczne*, 14, s. 38-54.
- BOURDIEU, P. (2006), *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzenia*, tłum. Biłos, P., Warszawa.
- BOURDIEU, P., PASSERON, J.C. (2006), *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*, tłum. Neyman, E., Warszawa.
- BROCÀ, G.M. DE (1909-1910), „Juristes i juriconsults catalans dels segles XIV-XVII”, *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 3, s. 483-518.
- BRÜCKNER, A. (1904), *Literatura religijna w Polsce średniowiecznej*, t. 3: *Legendy i modlitewniki. Szkice literackie i obyczajowe*, Warszawa.
- CAINE, B. (red.) (2014), *Friendship: A History*, Routledge, London, <https://doi.org/10.4324/9781315729336>.
- CATALÁN CASANOVA, O. (2013), *La predicació cristiana a la Catalunya baixmedieval. Un instrument de transformació cultural entre oralitat, escriptura, imatge, narració, música i teatre*, Barcelona (praca doktorska).
- CLASSEN, A., SANDIGE, M. (red.) (2010), *Friendship in the Middle Ages and Early Modern Age*, De Gruyter, Berlin, New York.
- DECALUWÉ, M. (2010), *A Successful Defeat: Eugene IV's Struggle with the Council of Basel for Ultimate Authority in the Church, 1431/1449*, Brepols, Brussels.
- DECALUWÉ, M., IZBICKI, T., CHRISTIANSON, G. (red.) (2017), *A Companion to the Council of Basel*, Brill, Leiden.
- DOLA, K. (1977), „Związki diecezji wrocławskiej z metropolią gnieźnieńską w latach 1418-1520”, *Studia Theologica Varsaviensia*, 15/1, s. 147-188.

- ENCICLOPÈDIA.CAT, *Pere Bonfill*, [online], <https://www.encyclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/pere-bonfill>, 12.07.2022.
- FIJAŁEK, J. (1900), „Nasza nauka krakowska o Niepokalanem Poczęciu N. P. Maryi w wiekach średnich”, *Przegląd Polski*, 34, s. 420-485.
- FIJAŁEK, J. (1900-1902), *Mistrz Jakób z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie Soboru Bazylejskiego*, 2 t., Kraków.
- FONT I RIUS, J.M. (1982), „Entorn de la figura de Ponç Bofill Marc Jutge Comtal de Barcelona, a les primeries del segle XI”, *Boletim da Faculdade de Direito (Coimbra)*, 58, s. 377-395.
- GRAFF, T. (2002), „Wokół sprawy kardynalatu biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, 129, s. 19-50.
- GRAFF, T. (2003), „Katolicki episkopat metropolii gnieźnieńskiej i lwowskiej wobec wyboru pseudopapieża Feliksa V przez sobór bazylejski”, *Nasza Przeszłość*, 99, s. 55-129, <https://doi.org/10.52204/np.2003.99.55-129>.
- GRAFF, T. (2006), „Biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki wobec schizmy bazylejskiej (1439-1449)”, w: Kiryk, F., Noga, Z. (red.), *Zbigniew Oleśnicki. Książę Kościoła i mąż stanu*, Wydawnictwo Secesja, Kraków, s. 195-204.
- GRAFF, T. (2007), „Rozterki religijne biskupów monarchii jagiellońskiej w dobie tzw. II unii polsko-węgierskiej 1440-1444”, w: Szymborski, W., Nowakowski, P. (red.), *Religijność. Wymiar prywatny i publiczny*, Kraków, s. 129-148.
- GRAFF, T. (2008), *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych w XV wieku*, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków.
- GRAFF, T. (2012), „Wpływ kryzysu Kościoła powszechnego na społeczeństwo polskie w pierwszej połowie XV wieku. Wybrane zagadnienia”, *Analecta Cracoviensia*, 44, s. 217-240, <https://doi.org/10.15633/acr.17>.
- GROSSE, L. (1885), *Stosunki Polski z soborem bazylejskim*, Warszawa.
- GRZYBOWSKA, L. (2021), „Skąd wziął się w Krakowie traktat Franciszka Eiximenisa «Ars praedicandi populo»? Trzy możliwe drogi”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria*, 21, s. 12-31.
- HAIN, S. (1948), *Wincenty Kot, prymas Polski 1436-1448*, Poznań.

- HASELDINE, J. (red.) (1999), *Friendship in Medieval Europe*, Sutton, Stroud.
- HELMRATH, J. (1987), *Das Basler Kozil 1431-1449. Forschungsstand und Probleme*, Böhlau, Köln.
- HERNÁNDEZ MONTES, B. (1984), *Biblioteca de Juan de Segovia: Edición y comentario de su escritura de donación*, Instituto Francisco Suárez, Madrid.
- HORECZY, A. (2021), *Recepcja włoskiej kultury intelektualnej w krakowskim środowisku uniwersyteckim w drugiej połowie XIV i w pierwszej połowie XV wieku*, IH PAN, Warszawa.
- KIRYK, F. (1962), „Jakub z Szadka”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10, Wrocław, s. 267-268.
- KOCZERSKA, M. (1983), „Długosz jako sekretarz Zbigniewa Oleśnickiego”, w: Kiryk, F. (red.), *Jan Długosz. W pięćsetną rocznicę śmierci*, Olsztyn, s. 53-63.
- KOCZERSKA, M. (2004), *Zbigniew Oleśnicki i Kościół krakowski w czasach jego pontyfikatu 1423-1455*, Wydawnictwo DiG, Warszawa.
- KOCZERSKA, M. (2015), „List Jana Długosza do Zbigniewa Oleśnickiego”, w: Rutkowska, G., Gąsiorowski, A. (red.), *Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej*, Warszawa-Poznań, s. 589-605.
- KOWALSKI, M.D. (2010), *Proventus Camerae Apostolicae debiti. Oplaty duchowieństwa polskiego na rzecz papieżstwa w latach 1417-1484*, Historia Jagellonica. Towarzystwo Wydawnicze, Kraków.
- KOZŁOWSKA-BUDKOWA, K. (1964), „Odnowienie Jagiellońskie Uniwersytetu”, w: Lepczyński, K. (red.), *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364-1764*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków, s. 47-53.
- KRISTELLER, P.O. (1989), *Iter italicum. A finding list of uncatalogued or incompletely catalogued humanistic manuscripts of the renaissance in Italian and other libraries*, t. 4: *Alia itinera 2. Great Britain to Spain*, The Warburg Institute, London.
- MANIKOWSKA, H. (2008), *Jerozolima-Rzym-Compostella. Wielkie pielgrzymowanie u schyłku średniowiecza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

- MCGUIRE, B.P. (2010), *Friendship and Community*, Cornell University Press, Ithaca, London.
- MÜNTZ, E., FABRE, P. (1887), *La Bibliothèque du Vatican au XVè siècle d'après des documents inédits*, Paris.
- NADOLSKI, B. (1929), „Rola Jana z Ludziska w polskim odrodzeniu”, *Pamiętnik Literacki*, 26, s. 198-211.
- NICOLAU D'OLWER, L. (1888), *Introducció a la història literària de Catalunya*, Barcelona.
- OŻÓG, K. (1998), „Związki Uniwersytetu Krakowskiego z kapitułą katedralną krakowską u schyłku XIV i w pierwszej ćwierci XV wieku”, *Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie*, 43, s. 7-35.
- OŻÓG, K. (2000), „Nowe spojrzenie na koncyliaryzm w Polsce w XV w.”, *Kwartalnik Historyczny*, 107(2), s. 123-134.
- OŻÓG, K. (2012), „Ne contrarii haberemur doctrinae et scripturis nostris. Droga Uniwersytetu Krakowskiego do złożenia obediencji papieżowi Mikołajowi V”, w: Bukowski, W., Jurek, T. (red.), *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów nowożytnych*, Kraków, s. 1185-1204.
- PASTOR, L. (1910), *Historia de los Papas desde fines de la Edad Media*, t. 2, Barcelona.
- PEDRETTI, M. (2012), „A Catalan Diplomat, Theologian and Preacher at the Council of Constance: Master Felip de Malla”, *Revue des sciences religieuses*, 86/2, s. 143-161.
- PUIG I GRIESENBERGER, A.M. (1996), „La villa Castilione en el territorio Petralatense. La seva topografia urbana i el castell de Castelló”, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 29, s. 47-78.
- RABIEJ, P. (2000), „Uczni uniwersyteccy w służbie i otoczeniu Zbigniewa Oleśnickiego, biskupa krakowskiego”, w: Ożóg, K., Szczur, S. (red.), *Polska i jej sąsiedzi w późnym średniowieczu*, Kraków, s. 199-231.
- ROIG, A.C. (2018), „La provisión de beneficios en la catedral de Lleida durante el episcopado de Antoni Cerdà (1449-1459)”, *Hispania Sacra*, 70, s. 223-236.
- RUBIÓ I BALAGUER, J. (1984), *Història de la literatura catalana*, cz. 1, Montserrat.

- RUIS SERRA, J. (1927), „Catalanes y aragoneses en la corte de Calixto III”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 3, s. 193-330.
- SCHWARZ, B. (2013), *Kurienuuniversität und stadtrömische Universität von ca. 1300 bis 1471*, Brill, Leiden, <https://doi.org/10.1163/9789004237209>.
- SMOŁUCHA, J. (2000), „Udział pielgrzymów z Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego w obchodach średniowiecznych jubileuszów chrześcijaństwa”, *Nasza Przeszłość*, 93, s. 5-21.
- TORRES AMAT, F. (1836), *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de escritores catalanes*, Barcelona.
- TWOMEY, L.K. (2008), *The Serpent and the Rose. The Immaculate Conception and Hispanic Poetry in the Late Medieval Period*, Brill, Leiden-Boston.
- URBÁNEK, R. (1915), *České dějiny*. t. 3, cz. 1: *Věk Poděbradský*, Praha.
- VILALLONGA, M. (1993), *La literatura llatina a Catalunya al segle XV. Repertori bio-bibliogràfic*, Curial, Barcelona.
- Wacław z Brodni, syn Piotra (Id: 1996404), w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, [online], http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/1996404_Wac%20aw_z_Brodni_syn_Piotra, 9.05.2021.
- WŁODARSKI, M. (2001), *Dwa wieki kulturalnych i literackich powiązań polsko-bazylijskich 1433-1632*, Universitas, Kraków.
- WOLF, A.M. (2014), *Juan de Segovia and the Fight for Peace: Christians and Muslims in the Fifteenth Century*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, <https://doi.org/10.2307/j.ctvpj73vh>.
- WOLSKI, M. (1999-2000), „Stanisław Sobniowski h. Strzemię (zm. 1454)”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 39, Warszawa-Kraków, s. 537-540.
- WÜNSCH, T. (1998), *Konziliarismus und Polen: Personen, und Programme aus Polen zur Verfassungsfrage der Kirche in der Zeit der mittelalterlichen Reformkonzilien*, Schöningh, Paderborn.
- ZAPAŁA, A. (2021), *Kontakty Polaków i Litwinów ze Stolicą Apostolską za pontyfikatu papieża Mikołaja V (1447-1455)*, IH PAN, Warszawa.
- ZDANEK, M. (2015), „Jan z Dąbrówki (ur. ok. 1400 r. – zm. 11 I 1472 r.)”, w: Uruszczak, W. (red.), *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 1 (1364-1780), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

ŽILA, M. (2010), *Společenské změny na Moravě v letech 1437-1453*, Brno (praca doktorska).

ZWIERCAN, M. (2002), „Spycimir Mikołaj z Krakowa”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 41, Warszawa, Kraków, s. 86.